

KŐKOR KEREEKASZTAL

A KŐKOR KUTATÓINAK 8. KONFERENCIÁJA

PROGRAMFÜZET

KÖKÖR KERESZTAL

A KÖKÖR KUTATÓINAK 8. KONFERENCIÁJA

8. KŐKOR KEREKASZTAL – 2017. december 8.

**Magyar Nemzeti Múzeum (1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16)
Széchényi-terem**

A Kőkor Kerekasztal a kőeszközök vizsgálatával foglalkozó magyarországi ősrégészek konferenciája, amely 2010 óta minden év december elején megrendezésre kerül.

Korábbi helyszínek:

2010 – Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Miskolc

2011 – Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Miskolc

2012 – Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Miskolc

2013 – Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régészettudományi Intézet,
Budapest

2014 – Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régészettudományi Intézet,
Budapest

2015 – Herman Ottó Múzeum – Pannon-tenger Múzeum, Miskolc

2016 – Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján

LITIKUM – a Kőkor Kerekasztal folyóirata

A folyóirat a Kárpát-medence kőeszközökkel foglalkozó kutatóinak folyóirata. Célja olyan tudományos cikkek publikálása, amelyek a Kárpát-medence és a környező területek kőkorát érintik, kőeszközökkel kapcsolatos kutatások eredményeit mutatják be, elméleteket fejtenek ki, módszereket és megközelítési módokat ismertetnek.

A Litikum szerkesztői:

Mester Zsolt felelős szerkesztő

T. Dobosi Viola, Lengyel György, Király Attila szerkesztők

Kapcsolat: H-1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B

www.litikum.hu

litikum@litikum.hu

Program

10:00-10:20	Megnyitó: Tomka Gábor
10:20-10:40	Szolyák Péter: Az alsó paleolitikum kutatásának lehetőségei Északkelet-Magyarországon
10:40-11:00	Béres Sándor, Zandler Krisztián: Demjén 5 – korai felső paleolit lelőhely
11:00-11:20	Péntek Attila, Zandler Krisztián: Néhány megjegyzés az Aurignacien technokomplex és a levéleszközök lehetséges kapcsolatáról
11:20-11:40	Kávészünet
11:40-12:00	T. Dobosi Viola: Pilismarót-Bitóc, felső paleolit telep, új eredmények
12:00-12:20	Lengyel György: Referencia a felső paleolitikum technológiai vizsgálataihoz
12:20-12:40	Mester Zsolt, Péter Réka, Cserpák Ferenc, Faragó Norbert: Adatok a budai szarukő nyersanyagforrásainak megismeréséhez
12:40-13:00	T. Biró Katalin: CIII - <i>Hommage à Pál Patay</i>
13:00-14:00	Ebédészünet
14:00-14:20	Rácz Bence: Agancseszközök a ságvári lelőhelyről
14:20-14:40	Gutay Mónika, Péntek Attila, Kerékgyártó Gyula, Gulyás András: Jászberény – Zsombékos lelőhely bemutatása
14:40-15:00	Szilágyi Kata: Pattintott kőeszközök a temetkezési rítusban – egy értelmezési lehetőség az alsónyéki kőegyüttes tükrében
15:00-15:20	Kovács Nikolett, Tóth Zsuzsanna: Neolitikumnál fiatalabb korszakok kőeszközei
15:20-15:40	Poszter szekció
15:40-16:00	Kávészünet

16:00-16:20	Tóth Zoltán Henrik, Kristály Ferenc, Szolyák Péter: Infravörös spektroszkópiai vizsgálatok a miskolci Avas északkeleti lábánál előkerült, termikus stigmákat viselő avasi limnosziliciteken
16:20-16:40	Péterdi Bálint, T. Biró Katalin, Tóth Zoltán Henrik, Bajkai Rozália, Tóth Ivett, Bendő Zsolt: Új gombok a domoszlói andezit kabáthoz: avar malomkövek Hajdúnánásról
16:40-17.00	Szakmány György, Antoni Judit, Kovács Zoltán: Csiszolt kőeszközök közzetani vizsgálata új-guineai néprajzi anyagon
17:00- tól	Vita

Bemutatott posztterek

Zandler Krisztián, Péntek Attila, Markó András: Szécsénke - 2017, ásatás a
kései középső paleolitikus lelőhelyen

Markó András, Gasparik Mihály: Pécel - felső paleolitikus lelőhely feltárása

Markó András, Dulai Alfréd: A szokásosnál fényesebb kavics vagy szebb
kagyló

Priskin Anna, Kasztovszky Zsolt, Nyíró Artúr, Szeverényi Vajk, Szilágyi
Veronika, Wieszner Balázs: Obszidián raktárlelet Váncsod, Szénás-dűlőről

Az alsó paleolitikum kutatásának lehetőségei Északkelet-Magyarországon

Szolyák Péter

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

e-mail: palaeo.szp@gmail.com

Napjainkra a feltárt és jól dokumentált, valamint csupán felszíni szórványból ismert, de nagy valószínűséggel szintén az alsó paleolitikum idejére keltezett régészeti lelőhelyek száma Európában több mint 170. E lelőhelyek háromnegyede Nyugat-Európa területén található. Ez a földrajzi eloszlás, a feltételezett déli és keleti vándorlási útvonalak – Kis-Ázsia–Balkán–Kárpát-medence, Kis-Ázsia–Kaukázus–Kelet-európai-síkság, Turán–Kelet-európai-síkság – ismeretében nehezen fogadható el, de legalábbis mindenképpen magyarázatra szorul. A Duna-völgy, a Kárpát-medence és különösen azok hazánk területére eső része feltűnően "lakatlannak" tűnik az alsó és középső pleisztocén idején. Vajon mi indokolja, hogy a szinte tervszerűen keresett és kutatott, és ezáltal szépen szaporodó középső és különösen felső paleolitikus lelőhelyeink mellett, Vértesszőlős "magányát" immár fél évszázada nem tudta megszüntetni a hazai őskőkorkutatás? Földrajzi, földtani vagy egyszerűen módszertani, esetleg a kutatási kedvben keresendő okok állhatnak amögött, hogy mindössze néhány bizonytalan lelőhelyet és leletanyagot tudunk felsorakoztatni Samuék hagyatéka mellett? Előadásomban a geomorfológiai és geológiai értelemben is talán legváltozatosabb régiónk, Északkelet-Magyarország példáján keresztül szeretném körbejárni jövőbeni lehetőségeinket mind a terület természetes adottságai, mind pedig egy új szemlélet és az újonnan bevezethető módszerek oldaláról.

Demjén 5. – korai felső paleolit lelőhely

Béres Sándor¹, Zandler Krisztián²

¹független kutató, Budakalász

e-mail: sberes1956@gmail.com

²Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján

e-mail: nograd.regeszet@gmail.com

A demjéni Szőlő-hegy 1972-ben került fel a hazai paleolitikutatók térképére, mikor is T. Dobosi Viola hegyeskőbérci ásatása idején találta meg a lelőhely-csoportot és kisebb anyagot gyűjtött a területen. Ma már nehéz rekonstruálni az akkori terepbejárás pontos helyszíneit, de a gyűjtött leletek részben a magassági pont körüli területre, részben a tárgyalt, plató peremi lelőhelyre utalnak. Szőlő-hegyen két, nyersanyag, technológiai és tipológiai jegyek alapján jól elkülöníthető kultúra leletei kerültek felszínre. A korábban már bemutatott, magassági pont körüli, jellegzetesen Aurignacien anyag mellett a plató Laskópatak felőli peremén egy archaikusabb, de egyértelműen felső paleolit leletegyüttesre bukkantunk. Az alapvetően helyi (opál, tufit, felnémeti opál) és kisebb részben regionális nyersanyagot (kvarcporfir, limnokvarcit) használó, Levallois-debitage szerű „flat faced” technológiát alkalmazó csoport főleg nagyobb méretű pengéken, valamint pengeszerű, sokszor masszív szilánkokon készítette eszközeit. A gyűjteményben a jellemző aurignacien típusok még hiányoznak, vagy csak kezdetleges formában fedezhetők fel, emellett jelentősebb számban előfordulnak mousterien típusok, miközben a középső paleolitikumra utaló magkövek nem kerültek elő.

Néhány megjegyzés az Aurignacien technokomplex és a levéleszközök lehetséges kapcsolatáról

Péntek Attila¹, Zandler Krisztián²

¹ független kutató, Kistarcsa

e-mail: attila.pentek@yahoo.com

² Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján

e-mail: nograd.regeszet@gmail.com

Azzal a kérdéssel szeretnénk foglalkozni, amely az Aurignacien technokomplex lelőhelyeivel kapcsolatban az egyik alapvető fontosságú tipogenetikai problémára vonatkozik. A nyíltszíni lelőhelyekről származó leletanyagokat a középső és felső paleolitikus típusok együttes megléte miatt, a hagyományos szemlélet alapján kevert, inhomogén jellegűnek tekintjük. A kaparókat, mint középső paleolitikus típusokat, annak folytán, hogy ásatásból származó, sztratigrafált helyzetből előkerült leletegyüttesekben is előfordulnak, általában az adott lelőhely archaikus vonásaihoz tartozónak tekintik. A kaparók magas aránya jellemző a Kassai-medence Aurignacien telepeire, a morvaországi Aurignacien lelőhelyek vagy a bánáti Coșava lelőhely leletanyagára.

A levéleszközök és egyéb bifaciális eszközök jelenléte azonban Aurignacien jellegű régészeti kontextusban meglehetősen problematikus. Elsősorban mert tisztázatlan, nem egyértelmű sztratigrafiai helyzetből, vagy nyíltszíni lelőhelyek leletanyagából származnak. Az előadás során vázlatosan áttekintjük az elsősorban a Cserhát-hegység területén található jelentősebb leletanyaggal rendelkező lelőhelyek anyagát, amelyek tipológiai alapon Aurignacien jelleggel bírnak, ugyanakkor a leletanyagban a levéleszközök és egyéb bifaciális eszközök is megtalálhatók.

Pilismarót-Bitóc, felső paleolit telep, új eredmények

T. Dobosi Viola

Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Tár, Budapest

e-mail: tdv@hnm.hu

A Basaharctól Dömösig húzódó későjégkori teraszokon feltárt telepek közül Pilismarót-Bitóc a legnagyobb és a legteljesebben feldolgozott lelőhely.

Biller Anna Zsófia alapos faunisztikai elemzéséhez (Archaeológiai Értesítő 2009) csatlakozva sorra vesszük a települési jelenségeket a lelőhely sztratigráfiáját, a két kultúrréteg kapcsolatát, tipológiáját, a felhasznált nyersanyag sokszínűségét, az abszolút kronológiai adatok ellentmondásait, a további kutatás lehetőségeit.

Referencia a felső paleolitikum technológiai vizsgálataihoz

Lengyel György

Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Őstörténeti és Régészeti
Tanszék, Miskolc-Egyetemváros 3505

e-mail: bolengyu@uni-miskolc.hu

Pattintott kőeszközök tanulmányozása során rendszeresen érintjük a készítés technológiájának aspektusait. A kísérleti régészet összehasonlító eredményei teszik lehetővé, hogy következtetéseket vonjunk le a pattintási folyamat lebonyolításáról, módszereiről és technikai fogásairól. A kőpattintás kísérleti kutatásainak két megközelítése létezik. Az egyik szerint a kísérletekből ki kell zárni az emberi hibázás tényezőjét és ezért gépekkel helyettesítve kutatja a kőeszközökön található jegyek és a pattintás fizikai aspektusai közötti összefüggéseket. A másik embereket használ a kísérletek elvégzéséhez, így az emberi cselekvéssorozatban rejlő hibázás lehetőségét a kőpattintás részének tekinti, hiszen az egykori pattintók is vétettek hibákat. Egy fontos különbség a két megközelítés között azonban az, hogy az első rendszerint statisztikai alapokon mutatja meg az összefüggéseket, míg a második egy-egy jelenség gyakoriságát hangsúlyozza az eredmények között sokszor anélkül, hogy pontosan megmutatnák a gyakoriságot számszerűsítve. Az utóbbi 10 évben a második megközelítés kísérletei is bőven tartalmaznak adatokat. Az előadásban ez utóbbi szemléletet véve alapul egy kísérleti régészeti tanulmánysorozat első szakaszát mutatom be, amely statisztikai tesztekkel előállított referencia-adatokat szolgáltat a felső paleolitikum leletanyagainak technológiai vizsgálataihoz.

Adatok a budai szarukő nyersanyagforrásainak megismeréséhez

Mester Zsolt¹, Péter Réka¹, Cserpák Ferenc², Faragó Norbert¹

¹ ELTE Régészettudományi Intézet, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B

² független kutató, Budapest

e-mail: mester.zsolt@btk.elte.hu

Budapest-Farkasrét lelőhelyen Gáboriné Csánk Veronika a budai szarukő őskori kitermelőhelyét tárta fel 1984-1987-ben. A szóban forgó nyersanyagnak az őskori felhasználása abban az időben még nem volt régészetiileg igazolva. A 2000-es években több bronzkori lelőhelyről kimutatták a budai szarukőből készült pattintott kőeszközök meglétét, T. Biró Katalin Budapest területén, Horváth Tünde Százhalombatta-Földváron.

Az utóbbi években Cserpák Ferenc számos olyan természetes előfordulást, kibukkanást talált a Budai-hegységben, ahol emberi tevékenységre utaló jelenségeket észlelt. Az idén megkezdődött ezeknek a kutatása, amely több esetben is a további kutatások ígéretes lehetőségét állapította meg. Az előadásban ennek a kutatásnak az eddigi eredményeiről és a további lehetőségeiről lesz szó.

CIII - *Hommage à Pál Patay*

T. Biró Katalin

Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Tár, Budapest

e-mail: tbk@ace.hu

Általában, egy konferencia házigazdájának illik önmérsékletet tanúsítani és a szűkre szabott konferencia-időt nem terhelni újabb és előre be nem jelentett előadásokkal. Ha most mégis kivételt teszünk, és egy korábban be nem jelentett előadásban tisztelettel adózunk egy kivételes szakember kivételes munkásságának, arra okot ad a szerencsés körülmény, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban megrendezett „Kőkor kerekasztal” konferencia dátum szerint egybeesik Patay Pál születésnapjával, történetesen a 103. születésnappal.

Patay Pál életműve, amelyet szerencsére folyamatosan gyarapít napjainkban is, az ősrégészet és a muzeológia számos területére kiterjed. Ebből a kivételesen gazdag és eredményes munkásságból most csak azokat a darabkákat mazsoláztam ki, amelyek a „Kőkor kerekasztal” által is képviselt kutatási témák szempontjából hoztak jelentős, előre mutató eredményeket.

Agancseszközök a ságvári lelőhelyről

Rácz Bence

ELTE TTK Földtudományi alapszak, Budapest

e-mail: raczbence96@gmail.com

A Ságvár-Lyukas-dombi lelőhely agancsipara egyedülálló gazdagságú a magyarországi kései felső paleolitikus lelőhelyek között, és méltánytalanul szorult az elmúlt évtizedekben a régészeti kutatások periférikus területére. Az agancseszközök néhány darabját közel 60 évvel ezelőtt vizsgálta meg Gábori Miklós, őt megelőzően pedig csupán Hillebrand Jenő foglalkozott egy lelettel több, mint 85 évvel ezelőtt. Ezeknek az elemzések az eredményei természetesen több szempontból is meghaladottá váltak napjainkra. A leletanyag újbóli vizsgálata azonban több szempontból is problematikus: az ásatási dokumentációk a legtöbb esetben hiányoznak, a leletek jelentős része elveszett, a tárgyakat pedig több esetben tévesen leltározták be.

A Gábori M. által párhuzamként összegyűjtött lelőhelyek térben és időben távoliak, és az ezekből az agancseszközökre tett következtetései valószínűleg tévesek. Az agancseszközök döntő többsége a felső kultúrrétegből származik, melynek kora – a nem kalibrált radiokarbon adatok alapján – körülbelül 17760 BP. A kutatás jelenlegi állása szerint így a lelőhely legközelebbi párhuzamait a Cotu Miculinți-i (Prut-völgy, Románia) és a Grubgraben-i (Alsó-Ausztria) lelőhelyen találhatjuk meg.

Az agancseszközöket áttekintve láthatjuk, hogy a leletek nagy része erősen roncsolódott, a döntő többségükön előfordulnak gyöker- és mállási nyomok, illetve a száradási repedések sem ritkák. Vizsgálatukat tovább nehezítik a múlt században bevett restaurátori módszerek, amelyekkel az agancsok felszínét kezelték. Az agancsok formai kivitelezését figyelembe véve láthatjuk, hogy a ságvári anyagban elsősorban nem az agancseszközök, hanem a hulladékok, illetve az előformák és vázlatok emelkednek ki mennyiségükben. Ez alapján a lelőhely feltárt része az agancsfeldolgozás egy elsődleges állomása lehetett, ahonnan tovább vitték a kész szerszámokat. Az eszközkészítés első lépései egységesnek tűnnek a leleteket vizsgálva: elsődleges céljuk az agancspálcák létrehozása lehetett, amelyeket a szár egyenes részeiből, illetve a „T” típusú, levágott szemágakból készítettek el. A ságvári lelőhelyről csupán töredékes agancslemezekkel rendelkezünk, de a külföldi párhuzamok alapján feltételezhetjük, hogy ezt követően – a többi között – hegyeket, szigonyokat, illetve simítókat készítettek.

A kész eszközök között mennyiségükben a lágyütők, illetve kalapácsok emelkednek ki, amelyeket többek között kőeszközök létrehozásához

használhattak fel. Mellettük feltételezhetjük még a kőbetétes szerszámok, illetve egy hasító- vagy vágóeszköz meglétét a leletanyagban. Fontos még kiemelni a lelőhely legismertebb leletét, a lyukas botot, amely egyedülálló a magyarországi kései felső paleolitikus leletanyagban.

Jászberény – Zsombékos lelőhely bemutatása

Gutay Mónika¹, Péntek Attila², Kerékgyártó Gyula³, Gulyás András⁴

¹ Dobó István Vármúzeum, Eger

² független kutató, Kistarcsa

³ független kutató, Jászberény

⁴ Jász Múzeum, Jászberény

e-mail: gutay.monika@gmail.com

Kerékgyártó Gyula terepkutató felszíni gyűjtései nyomán az 1980-as évek közepétől Szentlőrinc-káta, Jászfelsőszentgyörgy és Pusztamonostor térségében Epigravettien, Jászberény, Jászfákóhalma és Alattyán között epipaleolitikus, mezolitikus lelőhelyeket lokalizáltak. Az ős Tarna kiszáradt medre közelében, Jászkísér déli és nyugati részén további felső paleolitikus Gravettien, Epigravettien lelőhelyek figyelhetők meg. A Gravettien, Epigravettien lelőhelyek a Jászság északnyugati részén, a Zagyva mentén a környezetükből markánsan kiemelkedő, pleisztocén kori képződményekhez kapcsolódnak, lösszel vagy késő pleisztocén üledékekkel borított magas hátakon, homokbuckákon kb. 110-115 m tengerszint feletti magasságban találhatók. A mezolitikus lelőhelyek az ős-Zagyva és a Tarna folyó holocén üledékekkel borított alacsonyabb hátain, kb. 95 m tengerszint feletti magasságban helyezkednek el.

Kerékgyártó Gyulával 2004-ben kezdtük el a terepkutatásokat. A Zagyva völgyben Heves és Nógrád megye területén, a Mátraalján és a Tarna völgyben közel 300 paleolitikus lelőhelyet/gyűjtési pontot lokalizáltunk. A Tarna és a Zagyva mentén számos mezolitikus lelőhelyet azonosítottunk. A Jászságban a Jász Múzeum régészével, Gulyás Andrással 2017-ben kezdtük el a terepkutatásokat. A terepbejárásaink legfőbb célja, hogy a térségben elsődlegesen paleolitikus és mezolitikus lelőhelyeket azonosítsunk, az általunk azonosított lelőhelyek régészeti nyilvántartása megvalósuljon, továbbá hogy a lelőhelyek kiterjedését, intenzitását felmérjük és a tervásatásra alkalmas lelőhelyeket kiválasszuk.

Jászberény – Zsombékos lelőhely Jászberény északi részén, a környezetéből szerényen kiemelkedő dombháton, a Zagyva folyó egykori partján található, kiterjedése a felszíni leletek szóródása alapján, 70 m × 70 m-re tehető. A lelőhely környezetében 400 m × 350 m-en belül több leletszóródási körzetet azonosítottunk. Feltételezhető, hogy Zsombékos területén, egy nagy lelőhely komplexumon belül többszöri megtelepedések lehettek a késői paleolitikumtól kezdődően. Zsombékos lelőhely leletanyaga nem egységes képet mutat. A leletek tipológiai jellege és a nyersanyagfelhasználása alapján az őskoron belül paleolitikus, mezolitikus és neolitikus jellegű leletanyagok különíthetők el. A

mostanáig gyűjtött és feldolgozott pattintott kő leletek száma 606 db. Ebből 101 db a tipológiailag formális, 48 db a nem formális eszköz, 21 db a tompított hátú darab, a hegy és mikrolitikus eszköz. Az eszközök ilyen magas aránya torzított képet mutathat a kőegyüttesről, ez talán azzal is magyarázható, hogy korábban valószínűleg szelektáltan történt a felszíni gyűjtés. A 170 db-os eszközkészlet nyersanyagfelhasználása igen változatos, de a felhasznált kőnyersanyagokban a mátrai limnoszilit nyersanyagok 80,59%-al dominálnak.

Pattintott kőeszközök a temetkezési rítusban – egy értelmezési lehetőség az alsónyéki kőegyüttes tükrében

Szilágyi Kata

Móra Ferenc Múzeum, Szeged

e-mail: szil.szvetlana@gmail.com

A késő neolitikus Alsónyék-Bátaszék lelőhely pattintott kőanyaga képezi az előadás gerincét, különösképpen a temetkezésekből előkerült kőeszközök. A közel 1300 darabot képező síranyag különösen érdekes annak tekintetében, milyen módon mutat eltérést és hasonlóságot a település kőanyagához képest. Az előadás a kutatás aktuális helyzetéről és újabb eredményeiről számol be, az elmúlt időszakban megtörtént a pattintott anyag teljes feldolgozása, amely kellő mennyiségű kiértékelhető és szignifikánsan összehasonlítható adatmennyiséget eredményezett. A korábbi munka-hipotézissel ellentétben korántsem olyan meghatározó mértékű a távolsági import kőeszközök aránya, s ezek nem kizárólag a mellékletekben gazdagabb cölöpszerkezetes sírokból származnak. Éppen ellenkezően, a helyi mecseki radiolarit dominál, amely a település nyersanyag összképének is meghatározó eleme. Alsónyék esetében egy zártabb nyersanyag rendszer mutatkozik, amely nem kifelé orientált, sokkal inkább a Dél-Dunántúl mikrorégiója felé irányult, különösképpen a Kelet-Mecsek területére.

Neolitikumnál fiatalabb korszakok kőeszközei

Kovács Nikolett¹, Tóth Zsuzsanna¹

¹ ELTE-BTK Régészettudományi Intézet, Budapest

e-mail: egyebcim@gmail.com

Kutatásunk alapja egy MA-képzésen megírt szakdolgozat, mely a 2002-ben, elkerülő út építése során, Somogyi Krisztina által részben feltárt Kaposújlak-Várdomb lelőhely késő rézkori és kora bronzkori kőanyagát vizsgálja. Az anyagban előkerült kora bronzkori, Somogyvár-Vinkovci kultúrához kapcsolható kőeszközök között talált, speciális félhold alakú, használati nyomos darabok adták az inspirációt a kutatáshoz.

Vizsgálatunk célja az eszközök makroszkópos és mikroszkópos tanulmányozása, és másolatokon keresztüli kipróbálásuk, tesztelésük volt, olyan munkavégzés közben, melytől a használati nyomok származhatnak.

Az aratás a százhalombattai Régészeti Parkban történt, melynek során 6 eszközt használtunk fel, különböző mozdulatokkal és szármagasságon tesztelve hatékonyságukat. Az előadás az eddigi kutatási eredményeink előzetes tapasztalatait, a felmerülő nehézségeket és az elért eredményeinket mutatja be.

Infravörös spektroszkópiai vizsgálatok a miskolci Avas északkeleti lábánál előkerült, termikus stigmákat viselő avasi limnosziliciteken

Tóth Zoltán Henrik¹, Kristály Ferenc², Szolyák Péter³

¹ Miskolci Egyetem, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola, Miskolc

² Miskolci Egyetem, Ásványtani és Földtani Intézet, 3515 Miskolc-

Egyetemváros

³ Herman Ottó Múzeum, Miskolc

e-mail: tzhenator@gmail.com

A miskolci Avas-Tűzkövesen 2002-ben végzett ásatás során előkerült, avasi limnoszilicitből készült paleolitok archeometriai vizsgálata során kiderült, hogy egyes darabokat erős termikus hatás érte. Ez alátámaszthatja azt az elméletet, miszerint az őskori bányászok a helyi nyersanyag fejtéséhez tüzet is használhattak („sütés”). A vizsgálatok során a kiválasztott régészeti leletekből vett, néhány milligramm mennyiségű mintákat laboratóriumi hőkezelő kemencében előállított referenciamintákkal hasonlítottuk össze. Az eredmények alapján azt a fehér színű avasi limnoszilicitből készült paleolitot, melynek felszíne zsírosan csillog és vörösesbarna, vagy bordó színű sávok láthatóak rajta, szinte biztos, hogy 260-360 °C közötti hőhatás érte. Korábbi méréseink során az Avasról csak szórványleleteket és bányahulladékokat vizsgálhattunk meg, jelen előadásunkban viszont az Avas északkeleti lábánál található paleolit lelőhelyeken előkerült szupportokkal foglalkozunk, melyeket a miskolci Herman Ottó Múzeum bocsátott rendelkezésünkre.

Új gombok a domoszlói andezit kabáthoz: avar malomkövek Hajdúnánásról

**Péterdi Bálint¹, T. Biró Katalin², Tóth Zoltán Henrik³, Bajkai Rozália⁴,
Tóth Ivett⁵, Bendő Zsolt⁶**

¹ Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Gyűjteményi Osztály, Budapest

² Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

³ Miskolci Egyetem, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola, Miskolc

⁴ MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet, Budapest

⁵ ELTE TTK FFI Általános és Alkalmazott Földtani Tanszék, Budapest

⁶ ETLE TTK FFI Közettan-Geokémiai Tanszék, Budapest

e-mail: peterdi.balint@gmail.com

A korábban (pl. a 2016-os Kőkor Kerekasztalon) bemutatott Domoszló (Mátra-hegység) közeli (Pipis-hegy, Középső-hegy, Hosszú-hegy, Hegyes-hegy stb.) őrlő- és malomkő készítő műhely és nyersanyag-kitermelő területekről származó nyersanyag régészeti elterjedésének vizsgálatát a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben található őrlő- és malomkövek vizsgálatával kezdtük meg 2015-ben (Péterdi et al. 2016). A régészeti elterjedés vizsgálatát kiterjesztettük más gyűjtemények, illetve folyamatban lévő, vagy a közelmúltban zárult ásatások leletanyagára is.

Előadásunkban avar kori malomkövek és malomkőtöredékek vizsgálati eredményeit mutatjuk be, amelyek Hajdúnánás, Mácsi-dűlő és Fekete-halom lelőhelyeken kerültek napvilágra, mintegy 100 km-re Domoszlótól, a Tisza túlsó oldalán (Bajkai 2012).

A Hajdúnánás, Mácsi-dűlőn előkerült malomkövek és töredékek közül kiválasztott reprezentatív mintákon polarizációs mikroszkópos vizsgálatokat végeztünk (vékonycsiszolaton). A domoszlói nyersanyaghoz csiszolatban is hasonló minták egy részén teljesközvet-kémia vizsgálatokat végeztünk (a nyersanyaghoz hasonlóan ICP-OES, ICP-MS elemzések készültek az MFGI Laboratóriumi Osztályán). Lehetőségünk nyílt néhány minta ásványkémiai vizsgálatára is (a SEM-EDX elemzések az ELTE TTK Közettan-Geokémiai Tanszékén készültek), amelyek eredményeit a domoszlói nyersanyagból korábban készült hasonló elemzések eredményeivel vetettük össze.

A vizsgált régészeti leletek nyersanyaga nagyon hasonlít a domoszlói típusokhoz mind ásványos-összetétel, mind szövet szempontjából (ld. Péterdi et al. 2016). A teljesközvet-kémiai összetétel is jó egyezést mutat. A nyersanyag még biztosabb azonosítása érdekében ásványkémiai vizsgálatokat végeztünk ortopiroxén-, klinopiroxén- és plagioklász-fenokristályokon, valamint az

alapanyagot alkotó piroxén, plagioklász és opak szemcséken. A régészeti leleteken mért adatok a nyersanyagon mért adatokkal jó egyezést mutatnak.

A domoszlói nyersanyag felhasználását korábbi munkáinkban (pl. Péterdi et al. 2016) bronzkori, szkíta, kora-középkori (IX. század) és kora-újkor (XVII. század) kultúrákban, illetve népeknél igazoltuk. Hajdúnánás, Mácsi-dűlő és Fekete-halom lelőhelyeken a nyersanyag felhasználásának avar kori igazolásával a kitermelés és felhasználás honfoglalás előtti időkben fennálló kontinuitását bizonyítjuk.

Köszönettel tartozunk a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálatnak (korábban Magyar Földtani és Geofizikai Intézetnek), Domoszló község önkormányzatának, valamint az NKFIH (korábban OTKA) K 100385 és NK 104533 sz. pályázatának.

Irodalom

Bajkai, R. (2016): On the agrarian technology of the Avar Period in Hungary. Grinding stones and quern-stones from Hajdúnánás – Mácsi-dűlő. In: Klapště, J. (ed.): Ruralia X. Agrarian technology in the medieval landscape. Brepols Publishers n.v., Turnhout, 407-427.

Péterdi, B., T. Biró, K., Tóth, Z., Bertalan, É., Horváth, Zs., Freiler, Á., Beke, Zs., Budai, F. (2016): Domoszló: őrlő- és malomkő nyersanyag-kitermelőhely és műhely a Mátrában: Első régészeti elterjedés-vizsgálatok. Archeometriai Műhely (www.ace.hu/am), 2016 (XIII/4): 219-236.

Csiszolt kőeszközök közettani vizsgálata új-guineai néprajzi anyagon

Szakmány György¹, Antoni Judit², Kovács Zoltán¹

¹ ELTE Kőzettan-Geokémiai Tanszék, Budapest

e-mail: gyorgy.szakmany@geology.elte.hu

² Budapest

e-mail: boroszlant0723@gmail.com

A Gödöllői Városi Múzeum gyűjteményéből négy, Pápua-Új Guineából származó csiszolt kőpengét vizsgáltunk. A négy pengéből hármat Molnár-Bagley Emese gyűjtött, kettő ezek közül Lumi lelőhelyről (eredeti nevén „West Sepik”; jelenleg „Sandaun Province”), egy Mendi lelőhelyről („Southern Highlands Province”) származik. A negyedik kőeszközt Ignác Ferenc gyűjtötte a „Western Highlands Province” területén, valószínűsíthetően a melpa törzs tagjaitól. Mind a négy csiszolt kőeszköz balta illetve fejsze, közöttük lapos, kissé domború és aszimmetrikus típus is előfordul. Vizsgálatuk során kizárólag roncsolásmentes módszereket használtunk: makroszkópos petrográfiát, mágneses szuszceptibilitás vizsgálatot, elektronmikroszkópos (SEM-EDX) „eredeti felszín” vizsgálatot.

A vizsgálati eredményeink alapján három kőeszköz nyersanyaga ofiolitos eredetű kőzet: gabbró, illetve dolerit, egy pedig valószínűsíthetően nagynyomású metamorfitból, Na-piroxenitből készült. Mind ofiolitok, mind nagynyomású metamorfitok előfordulnak Új-Guinea szigetén és annak környezetében, az ofiolitos kőzetek változatos és széles elterjedésben, a Na-piroxenit kőzetek elterjedése azonban csak korlátozott. Az eredmények arra utalnak, hogy a kőeszközök nyersanyaga feltételezhetően helyi vagy regionális.

Szécsénke - 2017, ásatás a kései középső paleolitikus lelőhelyen

Zandler Krisztián¹, Péntek Attila², Markó András³

¹ Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján

² független kutató, Kistarcsa

³ Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Tár, Budapest

e-mail: zkrisztian77@yahoo.com

A Szécsénke feletti Kis Ferenc hegyen az NKA támogatásával már harmadik évben végeztünk szonda jellegű feltárásokat. A 2015. évi próbálkozások után tavaly meglepetésszerűen olyan intenzív leletes szintre bukkantunk 70-90 cm mélységben, amelynek eddig feltárt leletanyaga eltér a felszínen gyűjtött levéleszközös anyagtól.

2017-ben folytattuk ennek a rétegnek a feltárását. Szerencsés módon ezúttal jellegzetes kőeszközök (nagy számú szilánkvakaró, kaparók és egy jellegzetes levélhegy vagy levélkaparó), valamint magkövek kerültek elő, melyek megkönnyítik a gyakran félreértelmezett és tévesen "Szeletien"-nek nevezett ipar pontosabb megismerését.

Pécel - felső paleolitikus lelőhely feltárása

Markó András¹, Gasparik Mihály²

¹ Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Tár, Budapest

² Magyar Természettudományi Múzeum, Őslénytani és Földtani Tár, Budapest

e-mail: markoa@hnm.hu

2017 decemberében a Pécel melletti Kis Hársason egy gyapjas orrszarvú csontmaradványait és három obszidián pengetőredéket tártunk fel.

Az elmúlt években ugyanennek az idős nőtény orrszarvúnak a csontjai mellett "északi" (valószínűleg a Visztula középső folyásától származó) tűzkőből készült hegyek kerültek elő.

A feltárások eredményeként sikerült megmenteni az egyik legteljesebb magyarországi gyapjas orrszarvú leletet, amely mellett az Istállóskői barlang felső rétegében előkerült pengeiparhoz hasonló eszközök kerültek elő. Ennek megfelelően a radiokarbon mérések előtt a nem kalibrált időrendet alapul véve mintegy 30-28 ezer évesnek becsüljük a maradványokat.

A szokásosnál fényesebb kavics vagy szebb kagyló

Markó András¹, Dulai Alfréd²

¹ Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Tár, Budapest

² Magyar Természettudományi Múzeum, Óslénytani és Földtani Tár, Budapest

e-mail: markoa@hnm.hu

Az 1984 és 2009 között feltárt mogyorósbányai felső paleolitikus lelőhelyen számos, nem közvetlenül felhasználható lelettípus került elő. A korábban közölt fosszilis gyanta (borostyán) és vörös földfesték darabok mellett kilencvennél több fosszilis csiga, Dentalium, nummulitesz és korall váz, valamint számos fillit-törmelék került feltárássra. A poszter ez utóbbi lelettípusok vizsgálatának jelenlegi eredményeit mutatja be.

Obszidián raktárlelet Váncsod, Szénás-dűlőről

Priskin Anna¹, Kasztovszky Zsolt², Nyíró Artúr³, Szeverényi Vajk⁴, Szilágyi Veronika², Wieszner Balázs⁵

¹Déri Múzeum, Debrecen / Departament de Prehistòria, UAB, Barcelona

²MTA Energiatudományi Kutatóközpont, Nukleáris Analitikai és Radiográfiai Laboratórium, Budapest

³ELTE Régészettudományi Intézet, Budapest

⁴Déri Múzeum, Debrecen / MTA BTK Régészeti Intézet, Budapest

⁵Déri Múzeum, Debrecen

e-mail: priskin.anna@derimuzeum.hu

Az M4 autópálya nyomvonalának megelőző feltárásához kapcsolódóan 2017. szeptember közepén kezdtük meg a munkát Váncsod, Szénás-dűlő lelőhelyen. A feltárás első napján, a felszín humuszosítása során egy 13 darabból álló obszidián nyersanyag depó látott napvilágot. Poszter prezentációnkban a leletanyag ismertetése mellett, a régészeti kontextus rövid elemzését és a provenienciavizsgálat előzetes eredményét kívánjuk bemutatni.

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet